

גליון תתקכה • ערש"ק פרשת בהר

• שנת העשרים •

לקראת שבוע

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מדוע נרצע העבד רק בסוף שש שנים?

בשיטות הפוסקים גבי מחילה בריבית

כיצד ה"בינוני" "מרדים" את הרע?

מעלת קבלת עול, ביטול וענוה

אור
החסידות

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מאיר יעקב זילברשטרום, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים,
הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שווייכה

הלימוד מפסח שני – מדוע יש נסיונות על קיום התורה ומצוות

כשמתעורר היהודי שבו וזועק – נפתחת אפשרות חדשה!

כשהתעורר בו ה"יהודי" שבו, והוא רץ למשה רבינו בזעקה: היתכן שיהי' נבדל מכל ישראל בהקרבנם קרבן! - זה גופא פעל מענה חדש מן השמים, ופתח עבורו אפשרות חדשה, שיוכל להתגבר על קשיי העולם; שיתברך בכל עניני העולם, וביחד עם זה יוכל למלא רצון ה'.

הקב"ה רצה שתורה ומצוות יהיו יקרים אצל יהודי

וזהו גם המענה בנוגע לקשיים ונסיונות על תורה ומצוות בכלל:

הקב"ה רצה שיהדות, תורה ומצוות, יהיו יקרים אצל יהודי, ועל ידם גופא לבחון עד כמה תורה ומצוות יקרים אצלו.

ובכן: כאשר לבו של היהודי מתכווץ, וכשאינו רואה אפשרות לקיום תורה ומצוות בטבע העולם במקום המצאו, פורץ בזעקה, שהוא מוכרח לקיים מה שכתוב בשולחן-ערוך - אזי משנה הקב"ה את העולם, ומסדר את כל התנאים סביבו, בכדי שיוכל להיות ככל ישראל, כפי שבני ישראל היו בכל הדורות החל ממשה רבינו, ולהקריב קרבן יחד עם כל בני ישראל.

וכשם שעל ידי קרבן זה הוציאו אותו אז משעבוד ארץ-מצרים, כך גם בכל דור, מוציאה מסירת-נפש זו את כל אחד ואחד מישראל משעבוד וממצבים שונים המזדמנים בחיים.

(תורת מנחם חבי"ע ע' 299 ואילך)

פתיחה

בעזרה"ת.
הננו מתכבדים להגיש לפניכם את הקונטרס 'לקראת שבת' (גיליון תתקפה) היו"ל לפרשת בהר, ובו אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נב"מ זי"ע.

במדור "מקרא אני דורש" נידונה השאלה מדוע עונש הרציעה ל"אוזן ששמעה בהר סיני" וכו' ניתן דווקא לעבד החפץ להשאיר אצל אדונו ולא בעובר על ציוויים אחרים שניתנו בסיני.

המדור "יינה של תורה" עוסק בעבודת ה' של ה"צדיק" וה"בינוני", ובמצבם הרוחני, כאשר בין הדברים מתבאר כיצד יכול מי שעדיין יש יצר הרע בקרבו להקנות להקב"ה מלכתחילה את המעשים שעתידי לעשות, בדוגמת הקנאת "דקל לפירותיו".

במדור "חידושי סוגיות" יפלפל בגדר חיוב המלווה להחזיר את הריבית ללווה, אם הוא כמו גדר השבת גזילה, או שהוא כמו פריעת בעל חוב מצוה, או שהוא חיוב לשמים בלבד, ועפ"י יבאר המחלוקת אם אפשר ללווה למחול.

בכרכת שבתא טבא
מכון אור החסידות

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כאופן שהופיעו במקורם, אלא עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים הושמט ריבוי השקו"ט והמקורות שהופיעו במקורם, ויש להיפך, אשר במקור הדברים מופיעים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו ע"פ המבואר במקומות אחרים בחזרת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבירד הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בחוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

תוכן ענינים

מקרא אני דורש כ
עבד המוכר עצמו – מפני מה נרצע?

באם העבד נרצע מפני שעבר על מה ששמע בהר סיני, מפני מה אין נרצעים על עוונות אחרים, הרי בני ישראל שמעו את כל הציוויים בהר סיני? / מפני מה נרצע העבד רק בסוף שש שנים ולא מיד כאשר מכר עצמו לעבד? / ביאור בטעם רציעת עבד עברי במוכר עצמו וכשמכרוהו בית דין

(ע"פ לקסי שוהת ח"א עמ' 89 ואילך)

פנינים ה
בין רחבי ההכמה למדת חסידות (ע"פ לקסי שוהת ח"א עמ' 72 ואילך)

אין לזלזל – גם במוכר עצמו מודעתו (ע"פ לקסי שוהת ח"ב עמ' 157 דף 47)

יינה של תורה ו
מקח וממכר בעבודת השי"ת

אלו פירות יש להקנות להשי"ת? / מהו ההפרש בין "צדיק" ל"בינוני"? / האם אדם יכול להקנות להשי"ת את מעשיו העתידיים? / וכיצד "מרדים" ה"בינוני" את הרע שבנפשו? קניין "דבר שלא בא לעולם" בעבודת האדם

(ע"פ לקסי שוהת ח"א עמ' 106 ואילך)

פנינים ט
מדוע שם הפרשה אינו "בהר סיני"? (ע"פ לקסי שוהת ח"ב עמ' 159 ואילך)

המעלה בשמיטה על "מאמץ בחי העולמים וזורע" (ע"פ לקסי שוהת ח"ב עמ' 159 ואילך)

חידושי סוגיות י
בשיטות הפוסקים נבי מחילה בריבית

יבאר כוונת הריטב"א בביאור סברת הגאונים דלא מהני מחילה, ועפ"י ידון בשי" הרא"ש דפליג / יסיק דלכו"ע חיוב החזרת ריבית הוי חיובא דרחמנא ולא בגדר ממון חבירו בידו, אלא דאיפליגו מהו גדר חיוב החזרה שהטילה כאן התורה אל-תקח מאתו נָשָׁך וְתִקְבֶּית (כה, לו)

(ע"פ לקסי שוהת ח"ב עמ' 115 ואילך)

תורת חיים יג
"כי מנסה... הישכם אוהבים"

דרכי החסידות יד
קבלת עול, ביטול ועוה

שיחות קודש טז
הלימוד מפסח שני – מדוע יש נסיונות על קיום התורה ומצוות

צוות העריכה וההגהה:
הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מאיר יעקב זילברשטרם, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

מכון 'אור החסידות', סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר סב"ד, Or Hachasidus - Head Office, 1469 President st. • 6084000 #BSMT, Brooklyn, NY 11213 - United States (718) 534 8673

לחצו על התמונה להצטרף לחברתנו
טל' מערכת: 03-3745979 orhachasidut@gmail.com

עבד המוכר עצמו – מפני מה נרצע?

באם העבד נרצע מפני שעבר על מה ששמע בהר סיני, מפני מה אין נרצעים על עוונות אחרים, הרי בני ישראל שמעו את כל הציוויים בהר סיני? / מפני מה נרצע העבד רק בסוף שש שנים ולא מיד כאשר מכר עצמו לעבד? / ביאור בטעם רציעת עבד עברי במוכר עצמו וכשמכרוהו בית דין

בסוף פרשתנו יש אריכות בידי עבד עברי המוכר עצמו מפני דחקו, ובסיום הענין (כה, נה):
"כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, אני ה' אלקיכם".

ומצינו דבר חידוש בענין זה, אשר מי שהנהגתו אינה מתאימה להכתוב כאן – נענש בעונש מיוחד במינו: **רציעת אוזנו**. וכדאיתא בגמרא (קידושין כב, ב):

"רבן יוחנן בן זכאי ה' דורש את המקרא הזה כמין חומר. מה נשתנה און מכל אברים שבגוף? אמר הקב"ה: און ששמעה קולי על הר סיני, בשעה שאמרתי 'כי לי בני ישראל עבדים' – ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, תרצע".

והכוונה היא לדברי הכתוב בריש פ' משפטים, אשר עבד עברי נמכר מלכתחילה לשש שנים בלבד, ובשנה השביעית "יצא לחפשי חנם" (כא, ב); אמנם "אם אמור יאמר העבד, אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני, לא אצא חפשי" – אז רוצעים את אזנו במרצע ונשאר עבד "לעולם" (כא, ה-ו).

וע"ז נותנים חז"ל טעם, שמכיון שרצונו להישאר עבד אצל אדונו הוא בניגוד למה ששמעה **אזנו** על הר סיני "כי לי בני ישראל עבדים" – **"ואם עבדים לעבדים"** – לכן נענש ברציעת אוזן זו.

ולפום ריהטא צ"ב, דהרי טעם זה שייך הוא בכל ציוויי התורה – ששמעה אזנו של בר ישראל בהר סיני (וכבר האריכו במפרשים לבאר איך כל מצוות התורה שמעו בהר סיני, כדמוכח מדברי חז"ל אלו ולא רק עשרת הדברות לבדם). ואכ"מ – ולפ"ז ה' צריך לרצוע האוזן ע"כ **כא חטא** ועון שיעבור עליו האדם, ולמה אמרה תורה דין זה רק במי שעבר על "כי לי בני ישראל עבדים"?

ובאמת שיש ליישב, ולחלק בין העובר על ציוויים פרימיים שאין עוונתו חמור כ"כ, לבין

לקראת שבת

טיבותא לנפשי', שהוא באיזה מעלה ומדריגה, וסיבת הדבר הוא מפני הביטול בעצם, דמי שהוא בטל בעצם, אינו עושה כל מה שהוא עושה משום איזה דבר, היינו דלסיבת הדבר ההוא הנה הוא עושה כן, כ"א מפני שאינו בהרגשת עצמו בעצם, על כן לא יחשוך את עצמו משום דבר, ואין דבר המונע בעדו, ואינו מתחשב עם שום דבר,

דמי שהוא בטל בעצם הנה הכשרונות והחושים שלו הם בדקות יותר ומאירים יותר, וכאשר מתבונן דכל הטוב שלו אינו מצד עצמו כ"א בירושה לנו מאבותינו, וכמו מה שהוא מאמין בה' ודבוק באלקות בדביקות אהבה רבה, הרי האמונה שלו אינה מצד ההכרה שמכיר באלקות, רק שהוא בא לו בירושה מאברהם אע"ה, שהיה מאמין הראשון שפתח הצנור דאמונה ואהבה רבה במסירות נפש, והוא ראש לכל המאמינים, שאצלו ה' האמונה בבחינת הכרה שהכיר את בוראו, וה' האמונה ג"כ בבחינת הכרה והוריש את האמונה לבניו אחריו, אשר כן הוא גם בדביקות באלקות, והיא האהבה מסותרת שיש בכאו"א מישראל, הרי זה בירושה לנו מאבותינו, וכמו בן הירוש מאביו עושר גדול ורכוש רב, הרי אין זה שבא לו ביגיעתו כ"א שנוטל ומסתפק מן המוכן שהורישו אביו. . ומשום זה הוא הענוה, שאינו מחשיב עצמו לשום בר מעלה ומדריגה משום זה מאחר שאין זה מכח עצמו....

תמיד בשמחה ולא בעצבות

...העניו הוא תמיד בשמחה, ולא זו בלבד שהוא שמח, אלא שהוא גם בטוב לב, היינו דהשמחה שלו היא שמחה שלימה,

וטעם הדבר הוא, דבהעדר הרגשת עצמו שאינו מחשב את עצמו לבעל מעלה, וכל שכן שאינו בחשיבות בעצמו, אדרבא כל עניניו הוא שלא להיות יקר וחשוב בעיני עצמו, דןאדם ענין הבטל בעצם הוא אינו מתחשב עם עצמו כלל ואין לו שום דבר בעניני עצמו אשר ימנעהו לעשות כל אשר עליו לעשות וכשהוא עושה הכל בהידור הן בעצמו וגם בחינוך והדרכת ביתו ובניו, ומשפיע גם בזולתו, הנה בכל זה אינו רואה שום מעלה ויתרון בעצמו כי מכיר הוא את האמת אשר כן צריכים לעשות וכשעושים מה שצריכים לעשות אינה מעלה כלל, ואינו מגיע לו כלום בעבור זה, א"כ כשיש לו מה שיש לו, הנה הכל הוא רק בדרך מתנה ע"כ הוא שמח מאד בזה, וגם להיותו בלתי מורגש ואינו מוטעה, ממילא אינו יוצא מגדר מהותו העצמי, הרי יש לו די וסיפוק במה שיש לו ע"כ הנה שמחתו היא שמחה שלימה,

ובעומק פנימי דהרגש העניו הוא דגם בהעדר השפיע אינו מתעצב, מלבד זאת דלהיותו בלתי מוטעה ומכיר את האמת הרי אינו מושקע בעניני צרכיו הגשמיים כל כך, כי יש לו ענינים גבוהים מצרכיו הגשמיים מה שהוא משתוקק אליהם, הנה מלבד זאת אינו מתעצב שהרי אינו מגיע לו כלום ולמה יתעצב, וגם מצד העדר מציאותו אינו חסר דבר כלל והכל ניחא לי' ("אלץ איז רעכט")...

קבלת עול, ביטול וענוה

הנה מלבד זאת אינו מתעצב שהרי אינו מניע לו כלום ולמה יתעצב, וגם מצד העדר מציאותו אינו חסר דבר כלל והכל נוחא לי'

כמשגיח על הגנב

במענה על מכתבו, בדבר שאלתו אודות ביטול הגאווה, והרגש עצמו, הנה באמת על עבודה כזו אין צריכים לימוד החסידות, כי ביטול זה צריך האדם בעל שכל ישר לבטלו בביטול גמור ע"י העבודה בקבלת עול, לומר לעצמו במלוא התוקף והחוזק "יותר לא יהי' כך!", להשגיח על עצמו בהשגחה טובה, כמשגיח על הגנב, וכו', אשר לא ישובר מנעול הבית וכדומה, - אשר לא ישוב לכסלה עוד ולהיות לעתים תכופות יותר בהתוועדות חסידית.

ובאמת כאב לב הוא לתת הזמן היקר מכל יקר על ענינים בלי הערך לגרש ולבטל את הגאווה והרגש עצמו כי החפץ בחיים של תורה ועבודה צריך לתת לבו ודעתו על קנין המדות טובות, והבנה בהשגחה אלקית. והשי"ת יהי' בעזרו שיצליח בלימודו בנגלה ובדא"ח, ויהי' ירא אלקים חסיד ולמדן ובגללו יכרך השי"ת את הוריו יחיו ובני משפחתו יחי' בהדרוש להם בגשמיות וברוחניות.

(אגרות קודש ח"ד עמ' תקמט)

אינו מחזיק טובה לעצמו

...ענוה אינה השפלות מצד פחיתות הנפש, שאינו מוצא טוב בעצמו או שהוא ח"ו בדרך לא טוב, כ"א השפלות דענוה הוא מצד העדר הרגש עצמו, שאינו מחשב את עצמו למציאות גם עם כל הטוב שלו, דעם היותו טוב וישר בתורה ומצוות ובעבודה במסירת נפש, הוא אינו בחשיבות בעצמו להיות בעיני עצמו באיזה מעלה ומדרגה משום זה כלל, ואין זה מה שאינו יודע מהטוב שלו, כ"א הוא יודע שהוא טוב וישר בכל דבר, ומ"מ אינו מחזיק

לקראת שבת

העובר על הציווי של "כי לי בני ישראל עבדים" שהוא ציווי בלתי ועיקרי להיות "עבד ה'" (ולא לקבל עבדותו של בשר ודם), ולכן דוקא הוא נענש ברציעת האוזן; אבל כד דייקת שפיר אין יישוב זה מספיק, וכדלקמן.

ב. הנה בפירוש רש"י על התורה (בפ' משפטים שם) מביא דברי חז"ל בטעם הרציעה; אלא שבגמרא איתא שהרציעה שייכת להציווי "כי לי בני ישראל עבדים" בלבד, ואילו רש"י הוסיף (והוא ע"פ המכילתא בפ' משפטים שם) שלפעמים הרציעה שייכת היא לציווי אחר - "לא תגנוב". וז"ל:

"ומה ראה אוזן להירצע מכל שאר אברים שבגוף? אמר רבן יוחנן בן זכאי: און זאת ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב' והלך וגנב - תרציע; ואם מוכר עצמו, און ששמעה על הר סיני 'כי לי בני ישראל עבדים', והלך וקנה אדון לעצמו - תרציע."

והיינו, שרק בנוגע לעבד שמכר עצמו נקט רש"י שהוא נרצע בגלל שעבר על הציווי ד"כי לי בני ישראל עבדים", ואילו בנוגע לעבד שמכרוהו ב"ד - שהטעם שמכרוהו הוא משום שגנב ולא הי' בידו לשלם, כמ"ש (משפטים כב, ב) "אם אין לו ונמכר בגניבתו" - מפרש רש"י שהוא נרצע (לא מכח הציווי "כי לי בני ישראל עבדים", אלא) מכח הציווי "לא תגנוב".

ולכאורה הסברא בזה צ"ע (וראה גם תורה תמימה פ' משפטים שם אות נז): במוכר עצמו פירש רש"י שהוא נמכר מכח הציווי "כי לי בני ישראל עבדים", והיינו על רצונו להישאר עבד אצל אדונו שהוא בניגוד לעבדותו להקב"ה; והרי בדרך זו אפשר לפרש גם בזה שמכרוהו ב"ד, כי אף שמלכתחילה הוא נמכר שלא ברצונו, הרי עתה רוצה הוא להישאר אצל אדונו כעבד וממילא מתאים שרוצעים את אדונו "ששמעה כי לי בני ישראל עבדים".

למה איפוא הוצרך רש"י להוסיף ולהעמיס כאן את מה שעשה העבד שש שנים קודם לכן - זה שעבר על הציווי "לא תגנוב" - ולא הסתפק בהטעם ד"און ששמעה כי לי בני ישראל עבדים" שהוא מתאים עכשיו (אצל כל סוגי העבדים)?!

ג. ובאמת, שגם בנוגע להמוכר עצמו - שעליו כתב רש"י (כדברי הגמרא) "און ששמעה על הר סיני 'כי לי בני ישראל עבדים' והלך וקנה אדון לעצמו תרציע" - צריך ביאור:

מהלשון "והלך וקנה אדון לעצמו" - בלשון עבר - משמע, שמענישים אותו על שהלך ומכר את עצמו בתחילה (וראה חזקוני שם); ולכאורה - מדוע לא פירש רש"י, כפשוטו הכתובים, שמענישים את העבד על רצונו עכשיו להישאר אצל אדונו?

[ובפרט, שלפי דברי רש"י שהעונש הוא על זה שהלך ומכר את עצמו בתחילה - מתעוררת הקושיא (וכקושיית המפרשים בפ' משפטים שם): למה אינו נרצע מיד כשמכר עצמו (אלא רק לאחר שש שנים ורק אם ברצונו להישאר אצל אדונו)? משא"כ אם הי' מפרש שהעונש הוא על רצונו עכשיו להישאר אצל אדונו].

ד. וביאור הענין:

הנה ברציעה יש חומרא יתירה לגבי עונשים אחרים – כי על ידה בא בזיון תמידי ומום להאדם הנרצע.

ולכן מיאן רש"י לפרש שהרציעה היא עונש על זה שברצון העבד להישאר אצל אדונו עכשיו – כי אף שרצון זה של העבד אינו מתאים למ"ש "כי לי בני ישראל עבדים", (וכן מוכח מהמשך דברי רש"י שהביא דברי ר"ש ולא חילק בין מוכר עצמו לזה שמכרוהו ב"ד. ודו"ק), הרי יש ללמד עליו זכות שאנוס הוא בזה, וכטענתו: "אהבתי . . את אשתי ואת בני", והיינו האשה שנתן לו אדונו והילדים שילדה לו, שבצאתו לחפשי יהי' מוכרח להיפרד מהם, כמ"ש "האשה וילדי" תהי' לאדוני' והוא יצא בגפו" (משפטים כא, ד); וכבר אמרו חז"ל כי אהבה זו של האדם להאשה והבנים חקוקה היא בנפשו מצד טבע בריאתו (שבת קנב, א. וראה גם תניא פמ"ט), כך שאי אפשר להאשים כ"כ את העבד בזה.

וזהו שדייק רש"י לפרש שעונש הרציעה בא על מה שעשה בתחילה (לפני שהי' "אנוס"), והוכרח לחלק בין המוכר עצמו לבין זה שמכרוהו ב"ד: במוכר עצמו הוא נענש על זה שהלך ומכר עצמו לעבד על אף הציווי "כי לי בני ישראל עבדים", ובמכרוהו ב"ד (שנמכר לעבד שלא ברצונו) הוא נענש על זה שעבר על הציווי "לא תגנוב" (ומישובות הקושיות שבסעיפים ב-ג).

ד. אמנם, אף שהעונש הוא על מה שעשה בתחילה, לפני שש שנים – מכל מקום נרצע הוא רק עכשיו, לאחר שאמר "אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי". והטעם לזה (וראה עד"ז במפרשים לפ' משפטים שם: כלי יקר. באר בשדה. ועוד):

במכרוהו ב"ד, שעבר על הציווי "לא תגנוב" – במקרים רבים יש "לימוד זכות" עליו, שלא מצא דרך אחרת לפרנס עצמו ובני ביתו, והעניות העבירה אותו על דעתו ועל דעת קונו (עירובין מא, ב), ובמילא אינו ראוי לעונש כזה.

ועד"ז במוכר עצמו, שעבר על "כי לי בני ישראל עבדים" – שבשעת מעשה אין להענישו ברציעה, מכיון שיש "לימוד זכות" פשוט, שהוא מכר עצמו מחמת דוחק הפרנסה כו'.

אמנם מובן, שכאשר אדם גונב לאונסו, הרי הוא מתבייש בזה ואין רצונו שיתפרסם קלונו ברבים; ואם נמכר לעבד ומתפרסם הדבר שנמכר בגניבתו, מיצר לו הדבר במאד וכל עת שהותו אצל אדונו – עת קלונו – הרי הוא מצפה ליציאתו לחירות.

ולכן, במצב שבו הסתיימו כבר שש שנות העבדות, ובכל זאת אין האדם בהול לצאת לחפשי, ואדרבה, הוא רוצה להישאר אצל אדונו, הרי זה מוכיח שמעיקרא אין הדבר בזיון בעיניו, ועד שלא איכפת לו בפרסום הדבר שהוא עבד על ידי שגנב ונמכר בגניבתו; סופו מוכיח על תחילתו, שגנב מצד תכונתו הרעה, ומה שעבר על הציווי "לא תגנוב" לא הי' מפני דחקו בלבד. ולכן אז הוא שאומרים כי "אזן זאת ששמעה לא תגנוב" והלך וגנב – תירצע".

ועד"ז במוכר עצמו, שבוה שאינו רוצה לצאת חופשי עכשיו מוכיח בזה שאין ענין העבדות חמור אצלו, וכשמכר עצמו לכתחילה לא הי' רק מצד דוחק אלא שלא איכפת לו להיות עבד; מוכיח סופו על תחילתו שמכר עצמו מרצונו הטוב, ולכן נרצע עתה על ש"הלך וקנה אדון לעצמו" ועבר על מה ששמעה אזנו "כי לי בני ישראל עבדים".

"כי מנסה . . הישכם אוהבים"

מביא להצלחה יותר מהרגיל

במענה על מכתבו . . בו כותב אודות הקישויים בלימודו.

והנה אל יפול חס ושלום ברוחו מזה, כי כל אחד ואחד נצטוו בלימוד תורתנו תורת חיים ולקיים כל מצותי, ולכל אחד ואחד מישאל ניתנו הכחות למלאות זה, והקישויים שפוגשים בלימוד או בקיום המצות הרי הוא כמה שכתוב "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלקיכם", וכשעומדים בנסיון מצליחים באופן יותר מהרגיל, וכבר ידוע פסק חז"ל "געת ומצאת", והוספתו בלימוד התורה ובקיום המצות יוסיף גם כן בבריאות אמו שתליט"א אותה מזכיר במכתבו.

(אנרות קידש חב"א עמי שכה)

הכל בשליטה מלאה, אלא שיש נסיונות

...בהמשך להאמור במכתבו, אשר קיר אטום מימין ומשמאל, הסטרא אחרא שולט בכפה,

- אין זה אלא מפיתויי היצר, אשר בשקר יסודם, כי המציאות היא הפכית לגמרי אשר השם יתברך הוא לא רק בורא העולם, כי אם גם מנהיגו בכל עת ובכל רגע, שליטה שלימה בלתי מוגבלת, אלא שלפעמים, כהודעת תורתנו תורת חיים, מנסה ה"א אתכם, הישכם אוהבים וגו'...

(מכתב י"א אייר תשי"ט)

דרך ההתגברות על הקשיים והנסיונות

במענה למכתבו . . בו כותב אודות אופן לימודו בזמן האחרון והקישויים אשר בזה, - והנה באם הי' לימוד התורה תמיד בנחת ובשלווה, בודאי שלא היינו מוזהרים כל כך בתורתנו הק' שלא להתרשם מהמניעות ועכובים מלימוד התורה וקיום המצות, ולהכיר האמת שאין זה אלא מתחבולות היצר הרע. או במדריגה יותר נעלית, כמה שנאמר כי מנסה ה"א אתכם לדעת הישכם אוהבים וכו', ועיין המבואר ע"ז בלקו"ת דברים [יט] ב, דברים נפלאים,

וכיון שאין זה אלא נסיון בודאי ניתנו לו הכחות להתגבר עליו, ואין הדבר תלוי אלא ברצונו, ולא עוד אלא שכל עניני נסיון כשעומד בתוקף, מתבטל הנסיון, ורואים שאין לו מציאות,

ועד"ז הוא גם בהנוגע אליו, שיחליט בתוקף ללמוד בהתמדה ושיקדה הן בנגלה והן בחסידות, ומובן שאין מקום לנסיעה מהשיבה בימות החול, ובפרט שהרי בעצמו כותב שמסכימים כל הנוגעים בדבר לנסיעתו לחו"ל, ז.א. שמוותרים הם אפילו על הנסיעה לביתם בשבתות וימים טובים ועאכו"כ בימות החול, וכבר הודיעו חז"ל שע"י הוספה בתורה ומצות תועלת בזה לכל בני המשפחה ועאכו"כ לההורים ותועלת הן בגשמיות והן ברוחניות.

בברכה לתלמוד תורה ביראת שמים אמיתית, שאז לאט יתבטלו כל המחשבות המבלבלות, ולבשו"ט בכל האמור.

(מכתב י"ז שבט תשי"ח)

צדק, ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו".

זהו שהביא הרמב"ם ראי' לדבריו מוחכמים הראשונים ש"היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן" - כי הקדמת מזון הבהמות לסעודת עצמן ודאי שאינה בגדר "דרכי חכמה", אלא מדת חסידות בלבד, ובזה מלמדנו הרמב"ם שגם ההנהגה עם העבד הכנעני צ"ל מצד מדת חסידות, ולא מצד דרכי החכמה בלבד.

אין לזלזל – גם במוכר עצמו מדעתו

ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב ואל אחוזת אבותיו, אל כבוד אבותיו ואין לזלזל בכך (כה, כא. רש"י)

יש לתמוה: מדוע הזהירה תורה על הזלזול בעבד המשוחרר רק בפרשתו, שבה מדובר במוכר עצמו, ולא בפרשת משפטים שבה מדובר במכרוהו בית דין; והרי אדרבה - לכאורה החשש שיוזלו בעבד המשוחרר גדול יותר במכרוהו בית דין, שהרי מדובר בגנב שנמכר בגניבתו?

יש לומר דהיא הנותנת:

עבד שמכרוהו בית דין בגניבתו - מכיון שהעבדות הוטלה עליו בתורת עונש, מסתבר שכבר התחרט ועשה תשובה על גניבתו, וא"כ פשיטא ש"אין לזלזלו", שהרי הלכה פסוקה היא (בבא מציעא נח, ב) שאסור להזכיר לבעל תשובה "זכור מעשיך הראשונים".

מה שאין כן המוכר עצמו מרצונו - הרי לא ברור שהעבדות תביא את העבד לידי תשובה, ואדרבה בהמשך הכתובים מדובר על נמכר לגוי, ומפרש רש"י (לקמן א, א) ש"הפרשיות האלו נאמרו על הסדר כו' לא חזר בו, סוף מוכר את עצמו, לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפילו לנכרי", ולכן קיים חשש שכשישתחרר אכן יזלזלו בו. ועל זה ציוותה התורה באזהרה מיוחדת ש"אין לזלזלו בכך", אלא ישוב ל"כבוד אבותיו".

בין דרכי החכמה למדת חסידות

וכי ימוך אחיך עמך ג' לא תרדה בו בפרך ג'. ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת ה' אשר סביבותיכם מהם תקנו עבד ואמה ועבדך ואמתך אשר יהיו לך - אם תאמר אם כן במה אישתמש, בעבדי אני מושל בו, אלא מי ישמשני. מאת ה' הם יהיו לך לעבדים (כה, לט. מנ-מדר. רש"י)

מדברי רש"י נמצא, שכוונת הכתוב "ועבדך ואמתך גו'" היא להתיר לעבד בעבד כנעני בפרך.

וכתב הרמב"ם בסוף הלכות עבדים: "מותר לעבד בעבד כנעני בפרך. ואע"פ שהדין כך, מדת חסידות ודרכי חכמה שיהי' אדם רחמן ורודף צדק, ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו, ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה. חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן כו'. ואין האכזריות והעזות מצוי' אלא בגויים כו', אבל זרעו של אברהם אבינו, והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה כו', רחמנים הם על הכל".

ולכאורה צריך ביאור, דכיון שכתב הרמב"ם שגם מצד דרכי החכמה אין זה ראוי לשעבד עבד כנעני בפרך, למה תלה ענין זה במדת חסידות, הטבועה ב"זרעו של אברהם אבינו" דוקא?

והביאור בזה:

כוונת הרמב"ם אינה לומר שמצד "דרכי חכמה" צבד"ם יש להתנהג ברחמים כלפי העבד, אלא אדרבה: מצד דרכי החכמה כשלעצמם - יש מקום לומר שצריך להעבדו בפרך דוקא, כדי שירגיש תמיד את עבדותו, ולא יעלה על דעתו להתבטל מעבודות בזויות וכדומה.

ולכן כתב הרמב"ם שדוקא מצד מדת חסידות, הטבועה ב"זרעו של אברהם אבינו, והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה כו'" - יש מקום ל"דרכי חכמה" המחייבים "שהיה" אדם רחמן ורודף

גזלנו צוה אותנו להשיב את הגזילה כמו שאמר והשיב את הגזלה אשר גזל והיא מ"ע כן מנענו שלא נקח רבית מישראל, ואם לקחנו אותו צוה אותנו להשיבו לנו את אע"פ שנתנו לנו ברצון נפשו ולא גזלנוהו והיא גם כן מ"ע כו' ומזה אר"א (כ"מ בסוגיין ותמורה ו). רבית קצוצה יוצאה בדיינין, והלכה כמותו (כ"מ להלן סה:). ועיין היטב במגילת אסתר על הרמב"ן שם. ועוד העירו כבר בזה, דע"פ מש"כ המג"א שם דהטעם שלא מנה הרמב"ם מצות החזרת רבית הוא "לפי שהיא נכללת במצות השבת הגזילה" הסיק בשו"ת אבני נזר סקס"ח דלהרמב"ם השבת רבית היא בגדר "חיובא דממונא", והנך דסברי דמהני מחילה ס"ל כשיטה זו.

א"א שמהא דלא הביאו הטור וכו' לדינא ענין זה שכ' הרמב"ן או המג"א, שצריך להחזיר רבית כמו שצריך להחזיר הגזילה כו' (אלא רק בענין המחילה כ' בשם הרא"ש דמועלת המחילה כמו בגזל, ובזה כמובן עדיין ליכא משמעות של השוואה גמורה לגזל במהות ועצם חיוב ההחזרה), יש להוכיח דלדינא לא נקטינן הכי כלל, אלא אף לשי' הרא"ש ודעימיה דמהני מחילה - עדיין לא דמיא גזילה לדידן, והכא לא הוי ממונא הלוא. ובאמת שמא י"ל (בדוחק עכ"פ) שגם המג"א ס"ל כן, ואף לדידיה החיוב להחזיר הרבית הוא רק מצוה, ולא דהוי ממונא הלוא, כי אף מש"כ דהיא בכלל השבת הגזילה הוא רק מצד הגדר הנ"ל דאמרי' לשי' הרא"ש, דסו"ס ענינו ותוכנו של החיוב שמצד מצות התורה הוא להחזיר ממונא שחיפז מחבירו, וא"כ לאחר שחייבה תורה בזה שוב הוי כדוגמת השבת הגזילה. והבן.

השיטות זה ודאי דאין החיוב להחזירו כמו ממונא חבירו הנמצא בידו, כתביעות גזל ואונאה, כי הכא גם הרא"ש מודה מ"מ דהוא חיוב שנתחדש מצד התורה (והפולוגתא היא רק מהו גדר החיוב שחידשה כאן התורה), וא"כ צ"ל דלכו"ע חשיב ממונא הרבית לממונו של מלוה ולא של הלוה (עיי' ריטב"א קדושין ו: וריטב"א החדשים ב"מ סה,, אבל במחנא הל' מלוה ולוה דיני רבית ס"ב רוצה להוכיח מכ"מ דכשהרבית בעין ביד המלוה עדיין לא קנאה (ודלא כהריטב"א), מיהו כבר השיג עליו בשעה"מ פ"ח מהל' אישות הט"ו. וע"ע אבני מילואים סי' כח סקכ"ב, פנ"י ורעק"א בסוגיין). ובאמת הבית יוסף דפסק ביו"ד שם כהרא"ש איהו גופיה כתב שם ובס"י קסא (וכן פסק בשו"ע ס"ה) "דהא דרביית קצוצה יוצאה בדיינים [כמבואר בסוגיין], היינו לומר דכופין אותו . . כדי שיקיים המצוה, אבל אין ב"ד יורדין לנכסיו", הרי משמע שס"ל להמחבר דהרבית הוא ממונו של המלוה (ואכן באבני נזר סקס"ח נתקשה בזה וכ' דדברי המחבר נראין כסותרין. ובמחנא"א שם ס"א כ' דלהרא"ש יורדין לנכסיו המלוה, מיהו עיי"ש דאף לדידיה אי"ז מטעם דהוי שעבוד ממונא כ"א דנחתין לנכסיו כדי שיקיים המצוה, דכמו שכופין בגופו לקיים מצוות כן כופין בממונו. וע"ע פס"ד להצ"צ חי' על הרמב"ם בתחילתו, קצוה"ח סל"ט סק"א וסר"צ סק"ג).

א"א שבאמת עדיין יש לדון אי נקטינן הכי לכו"ע, דיעוי' לשון הרמב"ן בהשגותיו לסהמ"צ להרמב"ם (שכחת העשין מצוה יז) בגדר מ"ע דחיוב החזרת רבית "ענין המצוה הזאת כי כאשר מנענו ית' שלא נגזול, ואם

מקח וממכר בעבודת השי"ת

אלו פירות יש להקנות להשי"ת? / מהו ההפרש בין "צדיק" ל"בינוני"? / האם אדם יכול להקנות להשי"ת את מעשיו העתידיים? / וכיצד "מרדים" ה"בינוני" את הרע שבנפשו?

קניין "דבר שלא בא לעולם" בעבודת האדם

בפרשתנו (כה, יד) נאמר ציווי התורה "בדין מקח וממכר . . וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד וגו'" (לשון הרמב"ם בספר המצות מ"ע רמה).

אחד הכללים שנאמרו בדיני הקניינים, הוא, ש"אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" (רמב"ם הל' מכירה ריש פכ"ב), ומשום כך, "המוכר פירות דקל לחבירו (טרם צמיחת הפירות), יכול לחזור בו אף לאחר שבאו הפירות לעולם" (רמב"ם שם ה"ב).

יוצא מכלל זה, הוא המקנה לחברו "הגוף לפירותיו", כגון המוכר אילן לעניין הפירות שיצאו ממנו, במקרה זה, אף שהפירות עדיין אינם במציאות, מכל מקום מכיוון שמכר לו את גוף האילן לצורך הפירות שיצאו ממנו, ו"הרי הגוף מצוי", קנה הלוקח את הפירות העתידיים לצאת (שם פכ"ג ה"א-ב).

ונמצאו שלוש חלוקות בדין קניין פירות שלא באו עדיין לעולם:

(א) מכר את האילן עצמו – קנה הלוקח ממילא גם את הפירות שיצאו בעתיד ממנו.

(ב) מכר את הפירות בלבד – לא קנאם הלוקח, משום שהם דבר שלא בא לעולם.

(ג) מכר את ה"אילן לפירותיו" – קנה הלוקח את הפירות שיצאו בעתיד, אף שלא קנה את האילן עצמו.

והנה, כל ענייני ההלכות שבתורה, הרי נוסף לפירושן הפשוט, הן "עצות מרחוק מגדול העצה, לתקן הדעות וליישר כל המעשים" (רמב"ם הל' תמורה ד, יג), והיינו, שבכל הלכה והלכה יש תוכן רוחני והוראה בעבודת האדם לקונו, ויש לבאר את דין הקנאת "דבר שלא בא לעולם", בעבודת השי"ת.

לקראת שבת

יא

להוכיח שהוא חיוב דרחמנא ולא שעבוד ממון מסוגיין גופא, וז"ל: "תדע דהא רבי יוחנן סבר (שם): דרבית קצוצה אינה יוצאה בדיינין, וגם לדברי הכל (שם). אם מת בניו פטורין אלא בדבר המסויים מפני כבוד אביהם בלבד, ואלו בגזל ואונאה בניו חייבים כשהניח אחריות נכסים".

ונ"ל דלהרא"ש עם היות דאכן חיוב החזרת הריבית הוא חיובא דרמא רחמנא עליה ולא שעבוד ממון הנובע מצד חבירו (כדמוכח מסוגיין כנ"ל), מיהא לדידיה גוף חיוב זה שחייבתו התורה להחזיר ריבית שלקח אין גדרו כהריטב"א ד"לשמים הוא חייב", אלא רמא רחמנא חיובא עליה להחזיר את הממון שחיסר את חבירו שלא כדין, והיינו שאמנם לא הגיע כאן השעבוד והחיוב מצד חבירו לבד (כממון חבירו הנמצא בידו בגזילה ואונאה) אלא התורה חייבתו בחיוב מיוחד, אבל החיוב שחייבתו התורה הוא האי גופא שיהא זה חיוב שבגדר שעבוד ממון לחבירו, ומהותו היא שמחזיר מה שחסרו שלא כדין, ושוב הוי ככל חיוב לחבירו דמהני ע"ז מחילה. ובאמת גם הריטב"א נקט (בשי" הגאונים) דהך חיובא ה"ה "כענין פריעת בע"ח מצוה", דאף התם גדר הדבר הוא שמצד מצות התורה נעשה חיוב לחבירו, ולא שנשאר לגמרי בגדר חוב לשמים, אלא שהריטב"א גופיה הוסיף וחילק בין פריעת בע"ח להכא, דבפריעת בע"ח "איכא דין ממון לחבירו ומהניא מחילה אבל הכא לשמים הוא חייב", וא"כ י"ל דשי" הרא"ש היא בלי הוספת חילוק זה, ולדידיה אף הכא כל מהות מצות התורה היא שיחזיר ממון שחיסר חבירו וק"ל.

[בשו"ת אבני נזר יו"ד ח"א סקמ"ו סק"ג רצה לומר דסברת הריטב"א דהוי חיוב לשמים לאו היינו סברת הגאונים דכל ריבית שבעולם מחילה כו' אלא תרי טעמי נינהו. אבל ע"פ הקושיא דלעיל דהא ד"התורה לא מחלה" לא מצאנו אלא בנידון המוחל לפני הנתינה ולא גבי מחילה שלאחר נתינה, שוב מוכרחים אנו עבור סברת הגאונים עצמה לצרף לה גם דברי הריטב"א. וכן מוכח בשו"ע רבינו הזקן הל' ריבית ס"ה דנקט הסברא דכל ריבית שבעולם מחילה היא כו' ואעפ"כ הכריע כהרא"ש, והבין].

ומעתה עלינו להבין שי' הרא"ש כנגד סברת הריטב"א, אמאי לדידיה ליכא ראייה דהוי שעבוד לגבוה ולא תועיל מחילת הדיוט בזה, ועיי' בריטב"א שם שהוסיף

מיהו עכ"פ לפי הנ"ל עולה דלכל

המדרש
לעילוי נשמת
הרב שמואל ב"ר מנחם
שמואל דוד הלוי ז"ל
רייזשיק
נפטר כ"ב סיון ה'תשפ"ב

בשיטות הפוסקים גבי מחילה בריבית

יבאר כוונת הריטב"א בביאור סברת הנאונים דלא מהני מחילה, ועפ"י דיון בשי' הרא"ש דפליג / יסיק דלכו"ע חוב החזרת ריבית הוי חובא דרחמנא ולא בגדר ממון חברי בידו, אלא דאיפליגו מהו גדר חוב החזרה שחטילה כאן התורה
אליתקח מאתו נשך ותרבי' (כה, לו)

ריהטא דרוש ביאור בטעם הגאונים שלא תועיל המחילה אף לאחר מעשה שנתנה הלואה מדעתיה למלוה, כי אמת אמנם ש"התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו", אבל זהו טעם לכא' רק בנידון מחילת הלואה והסכמתו לתת את הריבית, דזהו האיסור שנזכר בתורה וביה דוקא חזינן דתורה "לא מחלה ואסרה", אבל לאחרי שניתנה כבר הריבית לא אשכחן שאסרה תורה מלמחול, ומהיכא תיתי לומר שאף זה מכלל איסור התורה ואין המחילה מועלת.

ובאמת כבר ביאר בזה הריטב"א (שם), ד"תביעת ריבית לא הויא כשאר תביעות בגזל ואונאה וכיוצא בהן דאית ליה על חבריה שעבוד ממון, אלא חוב הוא שחייב הכתוב להחזיר איסור שבלע. דחובא דרמא עליה רחמנא הוא, וכענין חוב למ"ד פריעת בע"ח מצוה ושעבודא

לענין איסור ריבית שבפרשתנו איפליגו הפוסקים אי מהני מחילה בריבית, דלדעת הגאונים (הובא ברמב"ם הל' מלוה ולוה פ"ד הי"ג, וברא"ש וריטב"א החדשים לב"מ סא.) לא מהני כלל, וגם אחר שכבר גבה המלוה ריבית מיד הלואה אין מחילת הלואה מועלת לפוטרו מלהשיבה ללוה, וטעמא כי "כל ריבית שבעולם מחילה היא, אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זה לפיכך אין המחילה מועלת בריבית". אבל דעת הרא"ש (שם), וכ"ה דעת הרמב"ם (ראה מ"מ על אתר וריטב"א שם) ופסק הטושו"ע יו"ד סי' קס, דאף שאין מחילה מועלת להתיר לקיחת הריבית מעיקרא (מחמת סברא דלעיל דכל ריבית שבעולם מחילה היא והתורה אסרתה), מיהו "אם" (כבר) לקח ממנו ריבית וצריך להחזירה לו מועלת מחילה לפוטרו כמו בכל גזל" (לשון הטושו"ע שם). ולפום

עבודת האדם – להקנות ה"גוף" וה"פירות" להשי"ת

עבודת האדם כל ימיו היא מה ש"אני נבראתי לשמש את קוני" (משנה וברייטא סוף קדושין). השי"ת הוא "קונה הכל", אלא שאין הדבר נראה בגלוי, ועבודת האדם היא לפעול שיהי' ניכר בגלוי שהוא וכל אשר לו קנויים לקב"ה, וזאת, על ידי שכל הנהגתו בכל פרטי' היא אך ורק כפי רצון הבורא. והנה, ענייני האדם שאותם צריך הוא להקנות להשי"ת נחלקים בכללות ל"גוף" ול"פירות": ה"גוף" מורה על האדם כשלעצמו, ובזה נכללים גוף האדם, והנפש וכוחותיו: השכל שבמוח, הרגשות שבלב, וכן כוחות המחשבה, הדיבור והמעשה.

ואילו ה"פירות", כשם, הם כל הפעולות ה"צומחות" ויוצאות מנפש האדם וגופו. "פירות" אלו, הן המחשבות שמהרהר במוחו, הדיבורים שמוציא מפיו, והמעשים שעושה בפועל.

עבודת האדם היא "להקנות" את עצמו להשי"ת והיינו שיהיו כל עניינים וכוחות אלו על פי רצון השי"ת בלבד, ובזה יש חילוקים אם "מקנה" לבורא את ה"גוף" עצמו, או רק את ה"פירות" היוצאים ממנו, וכפי שיתבאר.

ה"בינוני" כל חייו במלחמת היצר – ומנצח בה

נתבאר בארוכה בתניא (ראה פרקים א, י"ד) ההפרש בין מדרגת ה"צדיק" ל"בינוני":

הצדיק וגם הבינוני הם שלמים בעניין קיום כל המצוות, וגם הבינוני אינו עובר שום עבירה רח"ל, והחילוק בין הבינוני לצדיק הוא בנוגע לכוח המתאוה לענייני רע:

הצדיק הוא מי ש"אין לו יצר הרע", כל רצונותיו ותשוקותיו הם לעבוד את הבורא ית"ש בלבד, ומובטח הוא שלא יעבור עבירה לעולם.

ואילו אצל הבינוני היצר הרע עודנו בתוקפו להסיתו לעבור על רצון ה', אלא שהבינוני עמל "להתגבר ולשלוט על הרע הזה המתאוה תאוה, שלא... להוציא תאוותו מכח אל הפועל".

ומבאר שם, שהבינוני מנצח תמיד במלחמת היצר, ושווה הוא לצדיק לעניין המעשה בפועל, ו"לא יעבור" עבירה "לעולם", ו"לא נקרא עליו שם רשע אפילו שעה אחת ורגע אחד".

וההפרש בין הצדיק והבינוני הוא, שהצדיק יש בנפשו משיכה לקדושה בלבד, ואילו הבינוני עדיין עולות לו תאוות מענייני העולם, וכל ימיו עומד במלחמת היצר, אלא שמכל מקום לפי מצבו בעבודת השם הוא מנצח תמיד במלחמה זו.

רק הצדיק "מקנה" את ה"פירות" שלא באו לעולם

ולפי זה יבואר עניין קניין "פירות" שלא באו לעולם" בעבודת הבורא ית"ש:

הצדיק מקנה להקב"ה את ה"גוף", גופו, שכלו, מידותיו, ושאר כוחותיו, וממילא ה"פירות" שעתידיים לצמוח מגוף זה, שהם המחשבות, דיבורים והמעשים, קנויים הם להשי"ת מעיקרא עוד קודם שבאו לעולם. אבל הבינוני שאין גופו ונפשו קנויים לבורא, ועדיין עולים למוחו הרהורי עבירה ח"ו, ויש לו "תאוה לכל ענייני גשמות עולם הזה" – אין "גופו" קנוי להשי"ת.

וזהו מה שבהלכה ש"אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם" ישנה אזהרה חשובה לבינוני:

מכיוון שאין "גוף" הבינוני קנוי להשי"ת, לכן, גם כאשר נמצא במעמד ומצב מרומם, ועובד את השי"ת באופן נעלה, ומחליט החלטות בנוגע למעשיו דיבוריו ומחשבותיו בעתיד, הרי אינו יכול להיות בטוח שאכן כן יקום, מכיוון שה"גוף" עדיין אינו קנוי להשי"ת לבדו.

ורק כאשר ינצח בפועל במלחמת היצר, הרי בזה הקנה לה' את המעשה, דיבור או מחשבה דקדושה שפעל כבר במציאות.

"להרדים" את הרע שבחלל השמאלי

אמנם, יש דרך לבינוני שבה יוכל להקנות גם את ה"פירות" להשי"ת, והוא בדרך של "קניין הגוף לפירות":

נתבאר למעלה שבמהותו של הבינוני עדיין יש תאוה לרע, ולכאורה אין לו שליטה ודאית ומוחלטת על מחשבותיו דיבוריו ומעשיו.

אך מכל מקום, יש אפשרות בידי הבינוני להיות במצב שאינו שייך כלל לעבור על מצוות השי"ת!

כי הנה מבואר בתניא, שהבינוני עמל לא רק על הכפי' בפועל של הרצונות הרעים, אלא הוא גם מעורר בנפשו אהבה להשי"ת, ובאותה שעה של התעוררות האהבה אין מתעוררים אצלו כלל רצונות המנגדים להשי"ת.

ובפרט בעת התפילה, כאשר "נפש האלקית מתאמצת ומתגברת... להתכונן בגדולת ה' אין סוף ב"ה, ולהוליד אהבה עזה לה' כרשפי אש בחלל הימני שבלבו" או אז הוא כופה את הסטרא אחרא ואת היצר הרע שבו. והרי הוא "כישן בחלל השמאלי בשעת קריאת שמע ותפלה, שלבו בוער באהבת ה', ואחר כך יכול להיות חוזר וניעור" (תניא פ"ג).

ונמצא שבשעת התפילה, בעת התעוררות האהבה העזה להשי"ת, יש לבינוני שליטה וממשלה גם על ה"פירות", על המעשים היוצאים וצומחים ממנו, כי אף שהרע לא נכחד ממנו, מכל מקום בשעה זו הרע "ישן" ואינו יכול לעורר בו תאוות רעות.

קניין זה הוא כמו "אילן לפירותיו". ה"גוף" לא נהפך לגמרי לטוב, אך לעניין ה"פירות" בפועל, הרי הוא סמוך ובטוח באותו שעה שיהיו קנויים ושייכים להשי"ת ורצונו בלבד.

ואפילו בהמשך היום, כאשר האהבה אינה בתוקפה בליבו. כיוון שעוסק בעניינים אחרים, מכל מקום נתבאר בתניא (סוף פ"ב) שלזה מועיל ה"רשימו", רושם שנשאר מ"מוחין ויראת ה' ואהבתו" שהיו בו בשעת התפילה, ובכוח הרושם הזה הוא יכול "להתגבר ולשלוט על הרע הזה המתאווה תאוה", לדחות את הרהורי העבירה באופן ש"מיד בעלייתו לשם דוחהו בשתי ידיים, ומסיח דעתו מיד שנזכר שהוא הרהור רע, ואינו מקבלו ברצון, אפי' להרהר בו ברצון וכל שכן להעלותו על הדעת לעשותו ח"ו או אפי' לדבר בו".

ונמצא, שבכוחו של הבינוני לשלוט ולהקנות את ה"פירות", הם מחשבותיו דיבוריו ומעשיו להשי"ת, על ידי שהוא מתכונן בגדולת ה' ומתעורר באהבה עזה בשעת התפילה, ובכך אף שגופו אינו קנוי להשי"ת לגמרי, מכל מקום קניין גוף לפירות יש כאן, והוא מגלה בפירותיו את שייכותם וקניינם להשי"ת [וראה עוד במקור הדברים תוספת ביאור והרחבה ועומק בכל זה].

מדוע שם הפרשה אינו "בהר סיני"?

צריך ביאור: מדוע נקראת פרשתנו (ע"פ מנהג ישראל) בשם "בהר" סתם, ולא "בהר סיני", והרי לכאורה עיקר חשיבותו של ההר היא בהיותו "הר סיני", שעליו ניתנה תורה (כדברי חז"ל על פסוק זה (תרי"ג, הובא בפרש"י): "מה שמטיה מסיני כו' אף כולם כו' מסיני"), ולא בהיותו "הר" סתם?

ויש לבאר:

"הר" מורה על תוקף והתנשאות, ואילו "סיני" מורה על שפלות (כדברי חז"ל (מדרש תהלים (בזכר) סח, י. ועוד), שה' בחר את הר סיני דוקא מפני היותו נמוך מכל ההרים).

והנה, עיקר בעבודת ה' הוא שיהי' האדם בטל לגבי ה' יתברך בתכלית הביטול, עד שאינו מרגיש כמוציאות לעצמו כלל, והמציאות היחידה המורגשת אצלו היא מציאות ה'.

וע"ד ההבדל בין שליח לעבד: השליח מבטל אמנם את רצונו בפני רצונו של המשלח, אולם הוא עדיין מציאות בפני עצמו; ואילו עבד - אין לו מציאות משלו כלל, מאחר שאינו אלא רכושו וקנינו של האדון, ולכן "מה שקנה עבד קנה רבו" (ראה קידושין כג, ב).

וכאשר אדם מישראל מגיע לידי ביטול מציאותו בדרגה נעלית זו - הרי גם כאשר יש בו תוקף והתנשאות, אין זו התנשאותו שלו, אלא התנשאותו של הקב"ה באמצעותו. וכמאמר חז"ל "עבד מלך מלך" (שבועות מז, ב. ספרי דברים א, ז. ועוד), כלומר שכאשר אדם הוא בבחינת עבד הבטל בתכלית לגבי המלך, הרי כבודו אינו כבודו שלו, אלא כבודו של המלך.

וזה הענין הנרמז בשם הפרשה, "בהר" בלבד - שצריך האדם להתבטל כל כך לפני ה' יתברך, עד

שיבוא לידי "בהר" (התנשאות), בלי צורך להוסיף גם "סיני" (ושפלות). מאחר שהתנשאותו לא תהי' שלו אלא של השי"ת בלבד.

המעלה בשמיטה על "מאמין בחי העולמים וזורע"

ושבתה הארץ שבת לה' (כה, ב)

ידוע (ראה ספר החינוך מצוה פד), שמטרת מצוות השמיטה היא להביא את האדם לידי הכרה שה' הוא הזן ומפרנס לכל, ורק הוא מקור הפרנסה. ולאחר שבשנת השמיטה האדם בא לידי הכרה זו, יכול הוא לחזור לעוד שש שנות עבודה בשדה, כי ההכרה בה' כבר נתפסה בו.

והנה אמרו חז"ל: "מאמין בחי העולמים וזורע" (תוד"ה אמונת - שבת לא, א בשם הירושלמי), כלומר שכאשר אדם מישראל זורע את שדהו, אין הוא זורע בגלל הכרתו בכחות הטבע שיצמיחו את תבואתו, אלא רק מתוך אמונתו בה'. ולכאורה, מי שעומד כבר בדרגת הכרה זו, מדוע נצרך הוא למצוות השמיטה שתזכיר לו שה' הוא מקור פרנסתו?

ויש לומר, שהאמונה וההכרה המתבטאת במצוות השמיטה היא באופן נעלה יותר מאשר בבחינת "מאמין בחי העולמים וזורע":

אף שגם בשעת הזריעה האדם אינו סומך על הטבע, "מאמין בחי העולמים וזורע", מכל מקום, אין אמונתו ניכרת בגלוי לכל, שהרי ברכת ה' באה אליו באמצעות זריעתו ונטיעתו, כמ"ש "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה" (ראה טו, יח); ודוקא בשנה השביעית, שבה אין האדם עושה מאומה בשדה, ואינו נאחז בטבע כלל, אלא משקיע את כולו בלימוד התורה, ללא דאגות על מצב השדה (ראה ספורנו פרשתנו כה, ב. ד) - אזי מתגלית אמונתו במדריגה נעלית ביותר, למעלה משכל אנושי.